

MOZAICI ANTE STARČEVIĆA

Lončarević, M.

Sažetak: Autorica u članku prikazuje četiri mozaika u franjevačkoj crkvi na Širokom Brijegu kipara i grafičara Ante Starčevića (Zagreb, 1933.). Mozaici (izrađeni između godine 1982. i 1986.) prikazuju Krista na križu i sv. Franju u zanosu, te hrvatske franjevce, sv. Leopolda Mandića i sv. Nikolu Tavelića. Nastavljujući tradiciju hrvatske kršćanske umjetnosti, kipar A. Starčević se u mozaicima otvara prema novom umjetničkom izrazu s novim suvremenim likovnim jezikom. To se ocrtava u traženju novih odnosa između religijskog motiva i umjetničke slobode. Misao mu je prepoznatljiva u *jedinstvu teološkog sadržaja i oblika koje ostvaruje religioznost slike*. Linija je stup kompozicije i tumač legende o svecu. Liniju prati boja stakalaca. Svjetlo, reflektirano stakalcima, preobrazuje mozaik u nadzemaljsku površinu. Starčevićevi mozaici stvaraju vjerniku ozračje molitve.

Ključne riječi: Ante Starčević, mozaici, Široki Brijeg, kršćanska umjetnost u Hrvata.

Podatci o autoru: Lončarević, M.[arta], profesorica hrvatskog jezika i povijesti umjetnosti, Ulica grada Mainza 31, 10000 Zagreb, Hrvatska

THE MOSAICS OF ANTE STARČEVIĆ

Lončarević, M.

Abstract: In this article, the author presents four mosaics in the Franciscan church in Široki Brijeg made by the sculptor and graphic artist, Ante Starčević (Zagreb, 1933). The mosaics (made between 1982 and 1986) show Christ on the cross and St. Francis in rapture, and Croatian Franciscans, St. Leopold Mandić and St. Nikola Tavelić. Continuing the tradition of the Croatian Christian art, sculptor A. Starčević in his mosaics opens towards the new artistic expression with the new modern language of visual art. This is outlined in his search for new relations between the religious motive and artistic freedom. His idea is identifiable in the unity of his theological content and shapes which achieve the religiosity of his painting. Line is the pillar of his composition and interpreter of the legend about the saint. The line is accompanied by the color of small pieces of glass. The light reflected by the glass transfigures the mosaic into an unearthly surface. His mosaics create a praying atmosphere to the believer.

Key words: Ante Starčević, mosaics, Široki Brijeg, Croat Christian art.

Author's data: Lončarević, M.[arta], professor of the Croatian language and history of art,
Ulica grada Mainza 31, 10000 Zagreb, Croatia

Još kao gimnazijalac Ante Starčević¹ je pokušao u glini izmodelirati *Corpus Christi*, te je tako nesigurnim korakom započeo svoj sakralni opus. Danas je on poznati umjetnik. "Riječ je o sve-stranoj ličnosti iznikloj iz ličkih kori-jena, o vrsnom kiparu, stabilnom gra-fičaru i crtaču, mirnom i staloženom slikaru, osebujnom medaljeru."²

Svojem opusu portreta povijesno značajnih Hrvata dodao je hrvatske svece i blaženike. Izrađivao ih je za crkve po manjim i većim mjestima, poglavito u krajevima u kojima su u ona teška vremena, naročito u vremenu poslijе II. svjetskog rata, mnogi bili prisiljeni poći u svijet kao pečalbari. Radio ih je za napuštene i ostavljene starce i starice, koji su molitvom pratili svoje drage, raštrkane po Europi i Americi. "Bila je to ljudska i umjetnička hrabrost ući u crkvene institucije sredinom prošloga stoljeća i uspostaviti suradnju, stvarajući za crkvene potrebe u domovini i inozemstvu."³

A. Starčević je svrstan u grupu onih umjetnika koji teže nastaviti tradiciju

u religioznoj umjetnosti koja, uz ukras u crkvi, služi hrvatskom puku i za molitvu. Time je umjetnik pomogao svakom vjerniku, iza slike, otvoriti pogled oku duha.

Između 1982. i 1986. godine umjetnik je stvorio četiri mozaika u franjevačkoj crkvi na Širokom Brijegu, veličine 10 m². Bili su to prvijenci u tome podneblju i u to vrijeme. Postavljeni su u "transeptalni" dio postranih lađa, po dva na svakoj strani. U lijevom dijelu nalazi se Krist na križu i sv. Franjo u zanosu, a u desnom sv. Leopold Mandić i sv. Nikola Tavelić, franjevci Hrvati.

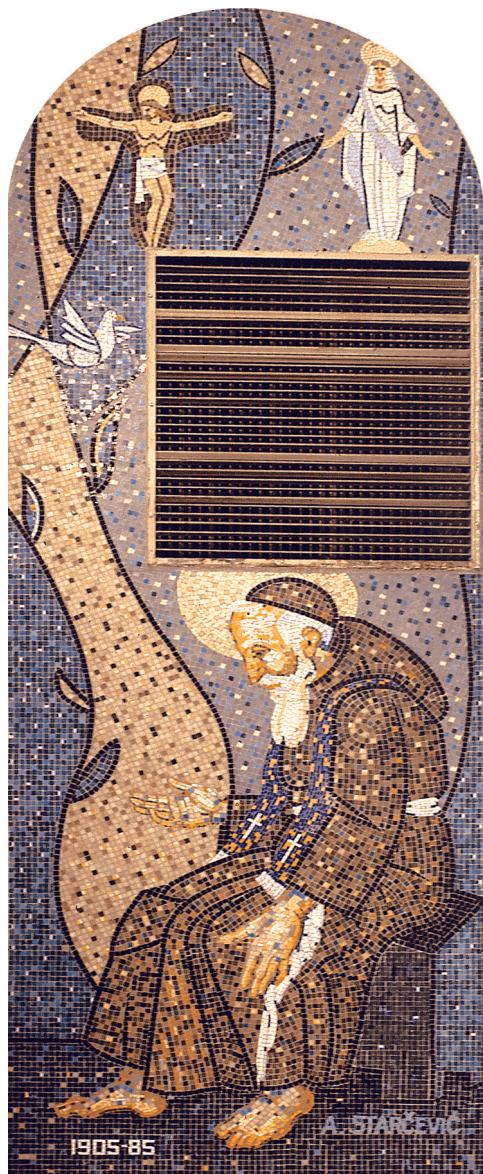
U radu na mozaicima A. Starčević se prebacio u novi umjetnički iskaz, jer je kao kipar postao slikarom. Poučen svojim plitkim reljefima, pečatima, medaljonima, stisnuo je volumen u plohu i ocrtao ga grubim linijama, kao što su bile ocrtane i ucrtane figure srednjeg vijeka na katedralama u Njemačkoj i Francuskoj.

Radeći ustrajno, prisjećao se i starih bizantinskih mozaika, veličanstvene hrvatske tradicije, kršćanske povijesti i kulture (dovoljno se samo sjetiti Eufrazijeve bazilike u Poreču). On, kao kipar i slikar, uči od tradicije, ali se u mozaicima u crkvi na Širokom Brijegu isto tako otvara novom umjetničkom izrazu, novom suvremenom likovnom

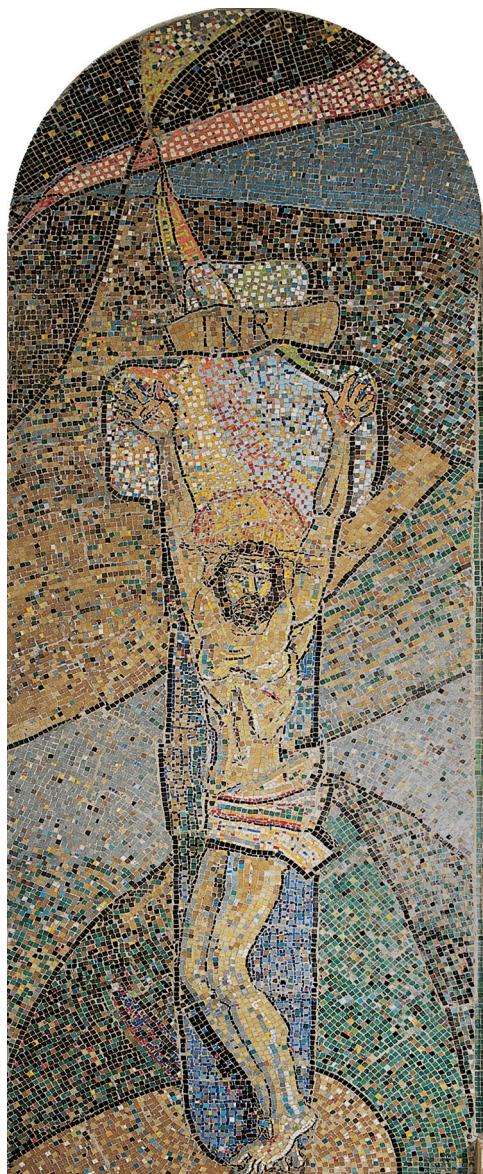
¹ Usp. Veža, M.: *Starčević, Ante*, u: Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv. 4., Zagreb, 1966., str. 306; *Starčević, Ante*, u: Hrvatski leksikon, sv. 2., Zagreb, 1997., str. 470.

² Bunčić, V.: [Ante Starčević], u: XXXVI. lički likovni anali. *Ante Starčević. Retrospektiva*, Gospić, 2001., str. 5-11, ovdje 5.

³ Isto, str. 7.

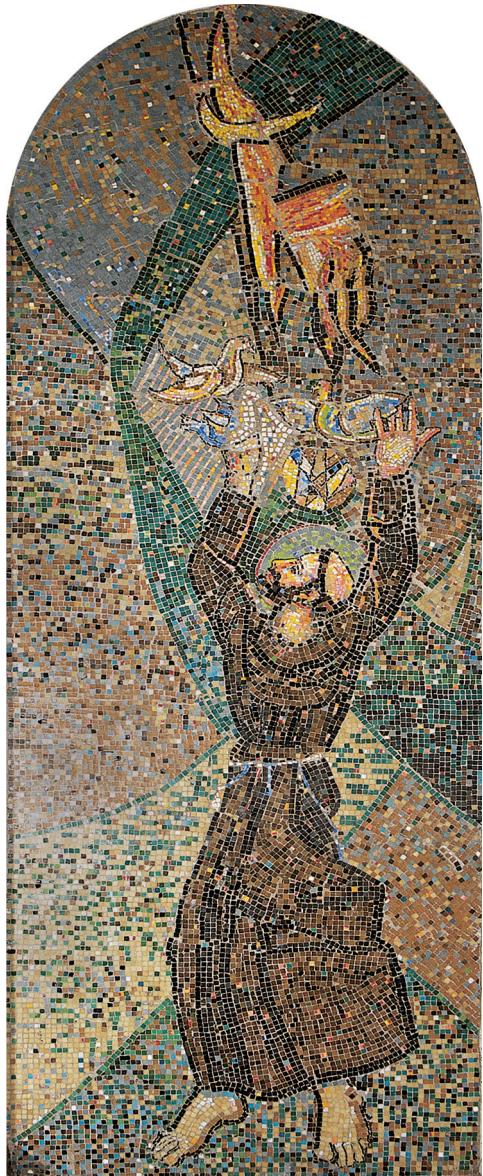
Sv. Leopold Mandić

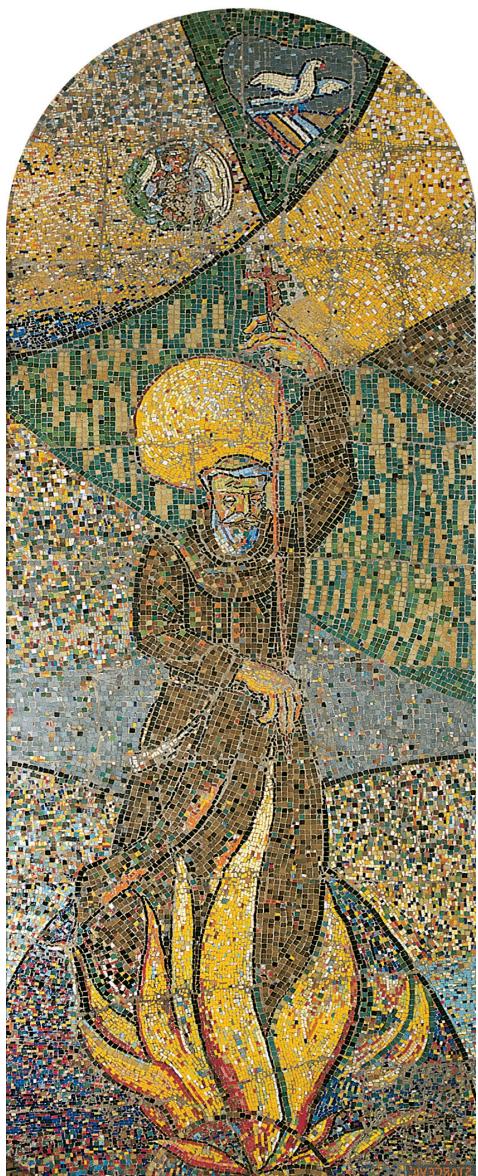
Krist na križu, 1983.

jeziku, što se ocrtava u traženju slobodnih odnosa (u usporedbi s bizantinizmom) između religijskog motiva i umjetničke slobode. Prepoznatljiva

umjetnikova misao mogla bi se sažeti: jedinstvo teološkog sadržaja i oblika jest jedinstvo koje ostvaruje religioznost slike. "U podtekstu, usprkos

Sv. Franjo u zanosu, 1983.

Sv. Nikola Tavelić

izvanjskoj sirovoj formi, [može se] uočiti neka topla, humana nota.”⁴

Na mozaiku sv. Franje opširnije

⁴ Prijatelj, K.: Predgovor kataloga treće samostalne izložbe, Split, 1969., citirano pre-

---

ma: Mihičić , A. V. / Pavlović, B., (pripr.): *Ante Starčević. Skulptura. Grafika*, Zagreb, s. a., str. III.

ćemo pokazati stilske karakteristike Starčevićeva rada koje nalazimo i na drugim mozaicima.

Mozaik *Sv. Franjo u zanosu* (1983.) umjetnik je dijagonalno podijelio u gornje i donje polje. U donjem polju, podijeljenu u četiri polja-plohe, nalazi se lik sv. Franje, od sredine malo pomaknut. Tijelom je okrenut prema vjernicima s uzdignutom glavom u profilu. Glavom i podignutim rukama svetac povezuje gornje i donje polje, može se reći nebo i zemlju. Jedna ploha kao uski zastor u zeleno-plavom tonu ispunja pozadinu iza sveca i uzdiže se uvis do kraja gornjeg polja, koje je opet podijeljeno u dva polja. Raster linija i ploha!

Oko ruku sveca lepršaju ptice, stvorenja Božja, a iznad njih, po riječima umjetnika, otvara se nebo s *plamenim jezicima*, biblijskom slikom Duha Svetoga (usp. Dj 2,3). Sveti Franjo u zanosu se predaje Gospodinu i hvali ga po stvorenjima njegovim. Riječima pape Ivan Pavla II. izraženo: "Sveti Bonaventura tumači: 'U lijepim je stvarima razmatrao Preljepoga i, slijedeći utsnute tragove u stvorenjima, posvuda je slijedio Ljubljenoga".⁵

Spoznaja bitnih pokazatelja ljubavi i odnosa sv. Franje i Stvoritelja otvara vjerniku put k molitvi.

Grafički opus A. Starčevića je bio inicijativan za mozaik. Linija je stup kompozicije i tumač legende o svecu. Lik sv. Franje označuje prepoznatljiva crta: lice, glava, ruke, habit i nabori. I ptice su prepoznatljive. Linija usmjeruje sveca u visinu, u vertikalnu, u nebo, da bi se opet razbila u igri ruku s pticama, da bi mijenjala smjer u poljima, tražila put u prostor. Nemirna, isprekidana u plamenovima, umiruje se i stapa s nebom.

Boja muranskih stakalaca (tesserć) prati crtež. Rješenje je tonsko: od zeleno-plavih do crno-smeđih, oker, bijelih tonova. Hladni tonovi prevladavaju. Jači kromatizam se javlja u toplim tonovima crvene boje u *jezicima* Duha Svetoga i njihovim odsjevima na licu i glavi. Svjetlo, koje stakalca nejednako reflektiraju, preobrazuje cijeli mozaik u tonsko bogatstvo, u nestvarnu, nešvatljivu i nadzemaljsku površinu.

U mozaicima *Sv. Nikola Tavelić* i *Sv. Leopold Mandić* prepoznaje se spomenuta aktivna linija koja ocrtava svece. Ona je u kompoziciji čvrst kostur. Sv. Nikola Tavelić izrasta iz plamena i nestaje u plamenu noseći u objema, prevelikim rukama, visoko uzdignut križ, svoj spas. Iznad sveca nalazi se Duh

⁵ Ivan Pavao II.: *Pismo pape Ivana Pavla II. umjetnicima*, Zagreb, 2004., str. 17.

Sveti u liku goluba i grub grada Šibenika. Linija dijeli pozadinu u niz polja koja se poput plamenova, mijenjajući smjer, uzdižu u visinu. Simbolika je očita. Topli tonovi, odraz plamena, proždiru i zlate površinu.

Mozaik *Sv. Leopold Mandić* iz arhitektonskih razloga je manji. U njemu su linije još vidljivije i još jednostavnije. Svetac sjedi kao u isповједаonici, na prostorno riješenom jednostavnom sjedalu, pomaknut od sredine, u poziciju predanosti i pozorna slušanja. Pozadina je podijeljena u samo tri polja, pa i to pridonosi tišini i miru. Hladni tonovi danjeg svjetla prekrivaju površinu, osim glave i aureole, koje se zlate. Desna ruka, blago uzdignuta u polje, koje se simbolički diže u visinu prema golubu, slici Duha Svetoga, prema raspelu i kipu bl. Djevice Marije, daje odrješenje i znak je novog puta nakon ispovijedi. Da je umjetnik ovdje slikao kao kipar, najvidljivije je na liku svetog Leopolda. Zgusnut, pojednostavljen volumen tijela prate brižno posložena stakalca u odmjerenu tonalitetu.

Mozaik *Krist na križu* umjetnik smatra najuspjelijim između četiri mozaika u ovoj crkvi. Povjesničar umjetnosti i književnik Dubravko Horvatić, po pripovijedanju umjetnika, smatrao je ovaj *Corpus* najljepšim među njemu poznatim mozaicima. Krist je, prislo-

njen na vertikalnu stijenu, centriran. U gornjem dijelu stijena dobiva naznake križa, tablu s *INRI*. Licem, tijelom i rukama Krist je okrenut prema vjernicima, jedino su mu noge, slomljene, u profilu. Tijelo je izduženo. Ono visi, ali nema znakova muke. Raspeti i uskrsnuli Krist u jednom. Volumen je pojednostavljen, djelomično plošno, a djelomično tonski riješen. Lice Krista slikano je tankim, finim linijama i tonovima. Pogled je intenzivan.

I ovdje je pozadina s linijama podijeljena u veće i manje plohe. Veće, zaobljene poput globusa (zemlje), iz kojeg se izdiže stijena s križem, te manje, koje križ preuzimaju i podižu u visinu. Zajednički odsjev sivo-zeleno-bijeli povlači se, da bi se naglasila bijela stakalca oko aureole na križu, kao znak preobraženja muke Kristove.

U Starčevićevim mozaicima promatrač otkriva doživljaj umjetnikove vjere i poslanja. "Zbog toga umjetnik, čim je svjestan svoga 'dara', tim je snažnije potaknut da promatra sebe samoga i sve stvoreno očima koje su sposobne razmatrati i zahvaljivati, uzdižući Bogu svoj hvalospjev."⁶

⁶ Ivan Pavao II.: *Pismo pape Ivana Pavla II. umjetnicima*, Zagreb, 2004., str. 8.

Znanstveno-stručni skup / *The scientific-expert symposium*

Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu /

One hundred years of the new church in Široki Brijeg

20. lipnja 1905. - 20. lipnja 2005. / 20 June 1905 - 20 June 2005

Zbornik radova / *Proceedings*

NAKLADNIK / *PUBLISHED BY*

Franjevački samostan Široki Brijeg

The Franciscan Monastery Široki Brijeg

ZA NAKLADNIKA / *FOR THE PUBLISHER*

fra Branimir Musa

UREDNIŠTVO / *EDITORIAL BOARD*

dr. Ivo Čolak

fra Vendelin Karačić

dr. Antun Karaman

UREDNIK / *EDITOR*

dr. Ivo Čolak

FOTOGRAFIJE / *PHOTOS*

Kruno Hrkać i drugi

LEKTOR / *LANGUAGE EDITOR*

fra Vendelin Karačić

PRIJEVOD NA ENGLESKI / *ENGLISH TRANSLATION*

Goran Šamo

Danijela Kožul

Ivana Medić

RAČUNALNA OBRADA I PRIJELOM / *COMPUTER PROCESSING AND LAYOUT*

Damir Zadro

Božo Penavić, prof.

TISAK / *PRINTED BY*

Fram-Ziral, Mostar

NAKLADA / *EDITION*

1500 primjeraka / 1500 copies

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

726.54(497.6 Široki Brijeg)"1905/2005"(091)

ZNANSTVENO-stručni skup Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu (2005)

Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu : 1905.-2005. / Znanstveno-stručni skup Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu, 20 lipnja 2005 ; [prijevod na engleski, English translation Goran Šamo, Danijela Kožul, Ivana Medić ; fotografije, photos Kruno Hrkać i drugi]. - Široki Brijeg : Franjevački samostan ; Mostar : Gradevinski fakultet Sveučilišta, 2006. - 555 str. : ilustr.

Tekst na uporedo hrv. i engl. jeziku. - "... skup, koji je održan ... 20. lipnja 2005. ..." ->

Proslov. - Bibliografija i bilješke uz tekst

ISBN 9958-9170-4-1

COBISS.BH-ID 15229702
